

Virtuelna škola demokratskog rukovođenja

Korupcija i društvene promjene– Boris Ristović
VI lekcija

KOMENTARI POLAZNIKA ŠKOLE

Očigledno da je pitanje korupcije jedno od najozbiljnijih pitanja s kojim se naše društvo i država suočava, i s kojim treba da se pozabavi u narednom periodu. Ono što manje više svi znamo, je da u Crnoj Gori postoji korupcija, da je ima na svim nivoima funkcionisanja, državnih institucija, i da za sada nema adekvatnog pristupa u njenom iskorjenjivanju. Sve ono što se za sada radi je više neki marketinški posao, najčešće indirektno uslovljen sa strane. Ono što je vidljivo je da se kod nas inicijative vezane za antikorupcijsku djelatnost izgleda pokreću samo uslovljeno, bilo da je to uslovljeno signalima koji dolaze od relevantnih faktora EU, ili za sada u manjoj mjeri pritiscima, nevladinog sektora i eventualno medija. Za sada očigledno najvažnijeg pritiska, pritiska od samih građana, direktno ugroženih neefikasnim službama državnog sistema nema. Mada tu i nije samo krivica građana, jer da bi znali načine borbe, ili bar mogućnosti za ukazivanje na korupciju, građani bi prije svega trebalo da su edukovani. I to je po meni posao u kome bi trebalo da se itekako angažuje navladin sektor.

Šta znači kada s vremena na vrijeme, pročitamo izvještaj neke agencija koja na uzroku od oko 1000 građana na bazi mjerenja percepcije korupcije, da podatak od oko 70% građana koji vide korupciju kao problem. Takve informacije se sukcesivno objavljuju, i obično se stane natome. S vremena na vrijeme nas obraduju izvještajem o nekoj konferenciji, obavezno međunarodnoj, koja je odražana u nekom od naših elitnih hotela netransparentnog vlasništva. I priča o korupciji, uglavno se tu završava. Do sada nismo uspjeli ni da skeniramo probleme, kako običnih građana, tako i probleme viših nivoa. I iz svega slijedi ono da korupcije ima, ali da to i nije baš tako, da je to više nečiji utisak, ili nečija želja, da nekog ocrni ili da obezvrijedi rad neke institucije. Da nije tako valjda bi se dosada znalo dali je ili nije bilo korupcije u slučaju Telekoma, ako jeste, što odgovorni ne odgovaraju, a ako nije zašto oni koji su to pokrenuli ne podnesu račune „uznemirenoj“ javnosti. Na pitanje : „Da li ima korupcije u Crnoj Gori“, ja odgovaram „Da, ima je“. „Na kojim nivoima“, odgovor je „Na svim nivoima, funkcionisanja državnih institucija“. Od korupcije kao problema građanin je ugrožen po najmanje dvije osnove. Prvo zato što je najčešće direktno prinuđen, da učestvuje u nekoj koruptivnoj aktivnosti, kao oštećena strane, davanjem mita, za izvjesne usluge. Najčešće ne znajući da time, je i on odgovoran, i da po zakonu i on odgovara kao saučesnik u toj aktivnosti. Za sada to što je bio prinuđen da nekog podmiti da bi riješio svoj problem, koji se drugačije ne bi riješio, očigledno zakonodavca nije interesovalo. **Preporuka**, za početak treba relativizovati „učešće“ građanina u takvoj koruptivnoj aktivnosti, i makar u slučaju procesuiranja njegovog slučaja naći model po kome bi to što je dao mito, na neki način bilo zabilježeno, ali ne i sankcionisano u značajnijoj mjeri, jer je dotični bio prinuđen na to. Po drugoj značajnijoj osnovi, građanin trpi zato što je država i državni sistem ugrožen i nefunkcionalan brojnim malverzacijama svojih službenika. Sivi tokovi novca kroz takve aktivnosti, značajno urušavaju i bitno smanjuju, funkcionisanje države i njenih službi. Što u konačnici ima za rezultat da su time značajno smanjene sposobnosti državnog aparata da građanima omogući kvalitetan servis njihovih usluga...

(Elvis)

Kada se kaže korupcija, prvo na šta pomislim su državnici koji, koristeći se svojim položajem, izvlače svaku moguću korist u svojstvu ličnog zadovoljenja potreba. Iskreno mislim da ne postoji društvo bez mita i korupcije, iz prostog razloga što ta moć pozicije vuče sa sobom negativnu stranu koja budi u čovjeku halapljivu želju da posjeduje sve više i više. Ne može svako biti takav lider i održati se na istoj poziciji duže vrijeme, ako nema takvu želju i mamac za daljim sličnim rukovođenjem.

Neophodnost političke volje za borbu protiv korupcije podrazumijeva vjeru u narod, u svoju zemlju kao i vjeru u sebe, svoj rad i tim oko sebe. Podrazumijeva ljubav prema svom poslu, donekle i neku dozu prezira ka strani sa suprotnim idealima, ne bi li se iz tog takmičarskog duha ostvarili bolji i uspješniji rezultati. Potrebno je upućivati ljude u razne situacije i uključivati ih što više i uvažavati njihova mišljenja i stavove, dokazati im da su i oni dio izgradnje boljeg građanskog društva.

Svakako da je sa novim ciljevima naše Crne Gore, kao što su integracije, posvećena veća pažnja ovom problemu i da nastoje da se u najvećoj mogućoj mjeri uklone tragovi, posljedice, bilo šta šta je vezano za mit i korupciju, a svjedoci smo da je bilo više takvih slučajeva. O nekima se zna javno, a o nekima čitamo između redova. Nažalost, smatra se da se samim činom integracija dostiže maksimum rješavanja ovog problema što nam ukazuje da to stvarni cilj i nije bio, već samo ispunjavanje uslova pristupanja. Tako ili ovako, važno je da se radi na poboljšanju, da se ide stepenica po stepenica više i da se ljudi koji se bave korupcijom u ovoj našoj maloj uplašenoj državi, spuste na zemlju i da prepuste rukovođenje novim, inovativnim, kreativnim licima ili da promjene svoju politiku i budu uz narod i uz korist naroda.

Sve u svemu, za korupciju se može reći da je negativna pojava pokvarenosti i izopačenosti, prisutna kroz čitavu istoriju, a da pri tome ne postoji tačna i sveobuhvatna definicija korupcije.

(Itana)

Vladavina prava kao garanta reda, sigurnosti i stabilnosti u jednom poretku nalazi se pod znakom pitanja ukoliko postoji bilo kakav oblik korupcije u društvu. Ako se korupcija proširi na više sfera cijeli sistem stagnira i prijeti mu uništenje. Pošto je vladavina prava narušena korupcijom ova negativna pojava postaje način života, svakodnevnica, postaje nešto uobičajeno, nameće se kao normlana pojava koruptivni obrazac života. Korupcija dovodi u pitanje i dvije značajne i bitne vrijednosti na kojima počiva vladavina prava – pravdu i slobodu građana. U isto vrijeme ona onesposobljava institucije koje treba da sprovede vladavinu prava.

Korupcije u najvećoj mjeri ima u slabim nemoćnim državama, sa neadekvatnim institucijama, tamo gdje podjela i kontrola vlasti kao da ne postoji. Slaba država počiva na nerealno glomaznoj i nedovoljno plaćenju administraciji što predstavlja povoljne okolnosti i stanja za otpočinjavanje i širenje korupcije u okviru vlasti i državne uprave.

Fenomen korupcija se pronalazi prilikom privatizacije javnih fondova, državnim nabavkama, neovlašćenoj prodaji državne imovine, kada se ne dozvoljava javni uvid u poslove koji se obavljaju u ime države, onda kada ne postoje ili se nepoštiju pravila ili namamo neprecizna pravila koja se odnose na državne poslove. Fenomen podmićivanja, iznude, reketiranje takođe je svojevrsan vid koruptivnog ponašanja. Posebno opasni oblici su oblici političke korupcije koja proizilaze iz sukoba interesa, trgovine uticajem, poklanjanjem, namještanjem izbora, dogovaranjem glasanja, kao i mjenjanjem izbornih jedinica pred početak izborne kampanje.

Teorijsko pravilo je da onoliko vremena koliko se vlast služila korupcijom toliko treba da se ona u određenoj mjeri suzbije i /ili svede u podnošljive granice. Korupcija se do kraja nikad ne može iskorjeniti, ono što se može učiniti jeste da se svede na mjeru koja ne ugrožava društveni život tačnije ne dovodi u pitanje funkcionisanje društvenih normi, zakona, propisa i pravila. Takođe, potrebno je stalno nadzirati je i kontrolisati je. U najrazvijenijim demokratskim državama ona se kreće u granicama

od tri do pet procenata. Prelazak tog procenta je znak da se nešto teško dešava i da počinje narušavanje reda, stabilnosti i sigurnosti u društvu i državi. Da ta granica ne bi bila prekoračena potrebna je velika budnost javnosti i kontrola vlasti i državnih organa, kao i stalno praćenje stanja kriminaliteta u državi. Karakteristično je za korupciju da se ona lako i brzo, kao požar širi, a teško se suzbija i svodi u podnošljive granice.

(Tanja)

Nedostatak transparentnosti, odgovornosti, konzistentnosti, zatim institucionalna slabost struktura legislativnog i pravosudnog sistema, stvaraju podlogu za razvoj koruptivnog djelovanja. Poslednjih decenija korupcija dobija značajno mjesto u politikama na međunarodnom, regionalnom, nacionalom i lokalnom nivou. Drugim riječima, prepoznata je kao univerzalna pojava, tj. njeno postojanje u svakoj zemlji: razvijenim i zemljama u razvoju, u javnom i privatnom sektoru, pa i u neprofitnim organizacijama. Pri izradi strategija borbe protiv korupcije treba se koncentrisati na prepoznavanje preduslova, odnosno uzroka korumpiranog društva, fokusirati se na mehanizme njihovog redukovanja ili potpunog otklanjanja, a postojeće slučajeve identifikovati i na odgovarajući način procesuirati. Na sva četiri pomenuta nivoa postojanja korupcije uzroke pronalazimo u tri sfere: ekonomskoj, političkoj i kulturno-etičkoj. Zapravo, ekonomska neefikasnost, nedostatak političke volje, kulturni nepotizam koji proizlazi iz etičkog destruktivizma stvaraju korupciju, koja sve nevedeno produbljuje i govori NE slobodnom, građansko-svjesnom društvu koje može stvoriti ambijent demokratije, dostojanstva i prava. Da bi stvorili nekorumpirano društvo potrebno je prvo imati efikasnu ekonomiju, koja će omogućiti zadovoljenje osnovnih potreba: krov nad glavom, hranu i slično; zatim izgraditi intelektualno-etičku podlogu kroz obrazovno-kulturni sistem na kojima će biti izgrađen sistem demokratsko-svjesnih građana koji će znati metodologiju artikulisanja svojih interesa kroz civilni sektor i/ili političke partije. Sve navedeno bi vodilo stvaranju društva u kome je sloboda življenja prisutna na pravi način.

(Jelisaveta)

Usko gledano, pod korupcijom podrazumijevam svaki vid zloupotrebe službenog položaja u cilju ostvarenja sopstvenog interesa. Sa druge strane, treba detaljnije analizirati, koji su to sve „sopstveni interesi“, te koje sve „zloupotrebe“ mogu biti.

Ovo, uopšteno, zavisi od pozicije korumpiranog.

Korupcija zadovoljava interese dvije strane, međutim, ugrožava opšte interese.

Sa jedne strane možemo posmatrati etička pitanja u okviru fenomena korupcije. Odnosno, ko je i u kojoj mjeri spreman da ugrozi opšti interes, da podredi potrebe društva i zajednice svojim potrebama, te da zanemari nesagledive posljedice po ekonomsku, prije svega, a potom socijalnu i pravnu stabilnost države.

Tu se možemo osvrnuti na drugo pitanje – pitanje državne stabilnosti u pravnom, ekonomskom i socijalnom smislu. Dakle, nije samo pitanje nečijih moralnih načela, jer to može biti fleksibilno, već i u praksi, korumpirani nosioci javnih funkcija direktno ugrožavaju stabilnost države. Korupciju možemo posmatrati kao direktan uzrok siromaštva.

U Crnoj Gori se često akcenat stavlja na značaj suzbijanja korupcije, kroz prizmu članstva u EU. To je svakako snažan motiv i podstrek. Ipak, moramo postaviti pitanje – da li je borba protiv korupcije zapravo samo odgovor na zahtjev Evrope i da li ćemo, na ovaj način zanemariti činjenicu da je to zapravo naš interes, bez obzira na evropsku inicijativu i sugestiju.

Da li u ovom slučaju moramo više poraditi na obrazovanju na nivou države, odnosno, informisanosti fokusiranoj na pitanje korupcije. Tada bi, vjerujem, borba protiv korupcije dobila dimenzije nečega što je naš cilj i obaveza radi nas samih, a ne samo radi ispunjavanja uslova potrebnih za članstvo.

U prilog tome govori i činjenica da zemlje koje podstaknute isključivo zahtjevima EU, nakon prijema u članstvo, staju na onom nivou koji im je zadat, čime pokazuju da same po sebi nijesu zainteresovane za rješavanje problema.

Ni jedna mjera, zahtjev ili kvota, ne smiju biti same po sebi cilj, već mora biti jasno zašto su svrsishodne, te od tog polazišta započeti borbu za njihovo ispunjenje. Inicijativa mora polaziti iznutra, a ne spolja.

(Ilija)

Ne postoji društvo koje se ne suočava s korupcijom. Neko u manjoj, a neko u većoj mjeri. Primjer. Korupcija je u zemljama Skandinavije značajno manji problem nego li na Balkanu, Africi ili J.Americi. Razloga za to je više i to je predavač g-din Ristović već objasnio. Logično bi rješenje upućivalo na djelovanje na svaki od njih ponaosob. Za ovu priliku izdvojiću dva. Prvi, **depolitizacija** i drugi **profeseionalizacija** istražnih organa i sudova.

Svaka zemlja specifikum je za sebe. Nije dobro kada se organizacioni model državnog organa za borbu protiv korupcije prosto „prekopira“ iz razvijenih i država u kojima je stepen demokratije, opšte i političke kulture na višem nivou. Učinkovitost državnog aparata u borbi protiv korupcije (kao i svih ostalih krivičnih djela) može se mjeriti, pored ostalog, i brojem **krivičnih prijava** vezanih za krivična djela korupcije (primanje/davanje mita, zloupotreba službenog položaja, protivpravno primanje/davanje poklona), odnosno **brojem optužnica** i na kraju brojem **presuda**. Ukoliko analiza potvrdi da je s jedne strane korupcija izražena, a s druge strane postoji neadekvatan broj krivičnih prijava/ optužnica/ presuda onda se vraćamo na hipotezu iz uvodnog paragrafa.

Uz preduslov postojanja političke volje, zemljama na nižem stepenu razvoja, više bi odgovarao jedan od slijedeća 3 organizaciona modela anti-korupcijske agencije: (i) specijalizovane tužilačke agencije, (ii) nezavisne istražne agencije, (iii) **hibridni** (kombinacija prethodna dva) model istražne agencije. Ovaj treći bi podrazumijevao odjeljenje unutar Policije. U takvom organizacionom modelu koristili bi se svi resursi, kapaciteti i baze podataka kojima raspolaže policija, odnosno agencija zadužena za nacionalnu sigurnost.

I za kraj jedna ilustracija. U **Finskoj** je državni organa zadužen KD sprečavanje pranja novca u početnoj fazi (1994-1998) bio organizovan kao nezavisni administrativni organ s isključivo preventivnom funkcijom. Rezultat toga predstavljalo je svega nekoliko presuda. Onda je na osnovu analize zaključeno da se protiv opasnih kriminalaca (najveći broj iz Rusije) ne može uspješno boriti prevencijom posredstvom video spotova na TV ili odgovarajućih poruka na bilbordima, odnosno edukacijom najmladjih po školama. Administrativni je ubrzo zamijenjen policijskim modelom (u oviru Nacionalnog Istražnog Biroa) što je od 1998. do 2006. rezultiralo s više stotina presuda iz oblasti pranja novca.

(Miroslav)

Borba protiv korupcije će imati više uspjeha kada postane prije svega naša duboka unutrašnja potreba, a ne (dominantno) evropska obaveza. Primjeri Nezavisne komisije za borbu protiv korupcije iz Hong Konga, kao i dešavanja u novim članicama EU nakon pristupanja Uniji, koji je Boris naveo, to najbolje potvrđuju.

Nepostojanje dovoljnog nivoa kritičke svijesti u široj javnosti najbolje se vidi kod specifičnog, kod nas vrlo prisutnog, oblika korupcije koji predstavljaju „mreže“ međuljudskih i interesnih odnosa kojima se „završavaju stvari“ i gdje se „dobro dobrim vraća“. Uočavanje devijacije i kritika se, najčešće, javljaju kada sami nijesmo dio mreže, odnosno, kada ne možemo nešto „završiti“, dok drugi, na koje tek tada upremo prstom, to mogu.

Odličan je primjer i Lučindanska proklamacija, odnosno način na koji je Crna Gora došla do svog prvog Ustava. U smislu motiva, dosta sličan načinu na koji danas osvajamo nova prava,

kroz usklađivanje zakonodavstva sa evropskim, a ne zato što nam trebaju, pa smo se za njih izborili.

Bez obzira da li se radi o borbi protiv korupcije, slobodnom pristupu informacijama, pa do ograničavanja upotrebe duvanskih proizvoda... za dobijenim slobodama se još uvijek nije javila potreba, pa je „završavanje“ normalno, informacije traže samo NVO, a „branit čovjeku da zapali cigar je čist bezobrazluk.“

Kako se došlo od toga da meni baba za jednoga sugrađanina kaže: „znaš li kakav je to lopov, ukrao držanvo!?“ (vojničku jaknu), do toga da me sugrađani prijateljski savjetuju: „što će tebi da se zamjereš, nijesu tebe oštetili nego opštinu“ ne znam, ali ne mislim da ćemo brzo napredovati od današnjeg načina razmišljanja do nekadašnjeg rezonovanja naših baba. Tako da ću se saglasiti sa Borisom (izbacujući eufemizam „ne zvuči toliko neobično teza“) da je: „crnogorsko društvo vrhunac svoje društvene emancipacije doživjelo u komunizmu“.

(Bojan)

Crna Gora je u zakonodavnom smislu krenula u formalnu borbu protiv korupcije. U tom smislu je osnovala Agenciju za antikorupcijsku inicijativu koja 2004. godine postala Uprava za antikorupcijsku inicijativu (UAI), a njen mandat je 2007 proširen. Takođe osniva se i Komisija za sprječavanje sukoba interesa (KSSI), Uprava za sprječavanje pranja novca i finansiranja terorizma i Državna revizorska institucija. Šta je suština cijele priče? Koji su krajnji rezultati ovih organa u njihovoj borbi protiv korupcije. Ako se uzme u obzir da se članovi Agencije nisu sastali još od aprila prošle godine, da u preko 80% sumnjivih transakcija koje su ispitivali u Upravi za sprečavanje pranja novca je došlo od strane banaka a nikako kao rezultat njihovog rada a pri tome rade sa veoma lošom informacionom tehnologijom i da Državna revizorska institucija i pored uočenih nepravilnosti u radu mnogih državnih organa ne koriste skoro nikako mogućnost podizanja krivičnih prijava protiv odgovornih za propuste sa pravom se postavlja pitanje da li Crna Gora istinski želi da uđe u borbu protiv korupcije.

(Zoran)

Moramo biti svjesni činjenice da je crnogorsko društvo jedno od onih postkomunističkih, još uvijek u tranzicionom procesu na putu izgradnje pune konsolidovene demokratije, te da kao takvom rekao bih svi ovi procesi pa i borba protiv korupcije za nas samo trendovi.. a ne i suštinski procesi koji proizilaze iz etičke, moralne, političke, i ukupne društvene svijesti naših građana

Po mom mišljenju prvi i osnovni korak u borbi protiv korupcije je podizanje nivoa javne svijesti o štetnosti korupcije i potrebi njenog suzbijanja. Upravo shvatanje i razumjevanje korupcije kao anomalije koja ugrožava ekonomsku snagu društva, onemogućava vladavinu prava, negativno utiče na kredibilitet države je, smatram, osnovni preduslov za uspješnu borbu protiv korupcije na svim nivoima vlasti..

(Mileta)

Inteziviranje integracionih procesa Crne Gore svakako je u velikoj mjeri doprinjelo ozbiljnijem shvatanju problema korupcije. Sama činjenica da korupcija predstavlja jednu vrstu kočnice za punopravno članstvo u EU, dovelo je do toga da se korupciji poklanja sve više pažnje. EU, i sama suocena sa problemom korupcije unutar svojih granica, pred zemlje, kandidate za članstvo, postavlja strožije kriterijume i temeljnije ispituje rezultate postignute u ovoj borbi, što budućim članicama EU šalje jasnu poruku da moraju preduzeti konkretne mjere i ostvariti konkretne rezultate.

Iako je "činjenica da postoji visok nivo percepcije korupcije od strane građana", smatram da je u našem društvu veoma česta situacija da se određeni pojavni oblici korupcije ne prepoznaju. Npr. davanje većih ili manjih svota novca ili poklona licu, da u okviru svog službenog ovlašćenja izvrši službenu radnju koju bi inače moralo i bilo dužno izvršiti, u crnogorskom društvu se često ne razumije kao davanje mita, već se opravdava tradicijom i smatra se, ne samo normalnim, već i poželjnim ponašanjem. Iako prisutne u svim sferama društva, ovakve situacije su možda najočiglednije u sektoru zdravstva.

(Lejla)

KOMENTAR I ODGOVOR PREDAVAČA

Sama problematika *korupcije* je veoma široka, pogotovo u tranzicionom društvu kao što je crnogorsko. Kad kažem tranziciono – ponoviću, radi se o društvu koje prolazi kroz jedan dramatičan period rekonstrukcije na osnovama vrijednosti i standarda koji nemaju uvijek dodirnih tačaka s našim kulturnim nasljeđem, društvenom praksom, potrebama i mogućnostima. S tim u vezi, nisam baš siguran u kojoj mjeri je većina crnogorskih građana svjesna značenja i posljedica tih promjena, pogotovo onih čije ćemo posljedice osjetiti u narednoj generaciji, a koje se tiču promjena vrijednosnih orijentacija i shvatanja društvenih odnosa.

Da pojednostavim priču, podsjetiću vas na dvije „slične“ promjene, kroz koje je crnogorsko društvo prošlo u XX vijeku – jednom kada je 1918. integrisano u širi južnoslovenski državni sistem, a drugi put kada je 1945. počelo da se mijenja po obrascima jednog globalnog ideološkog modela. Na stranu političke okolnosti vezane za te procese (iako one i danas opterećuju crnogorsko društvo), ono što želim naglasiti su razmjere tih promjena, tj. u kojoj su mjeri lomili ustaljene društvene običaje u Crnoj Gori i nametali nove društvene, političke, ekonomske i kulturne obrasce. E sad prebacimo to u kontekst EU integracija, koje podrazumijevaju integrisanje u jedan širi kontinentalni sistem i prihvatanje njihovih standarda – pa ćemo shvatiti koliko su ozbiljne promjene s kojima ćemo se suočiti. Međutim, dinamika prilagođavanja EU pravilima, ograničena je našim sposobnostima. I upravo u tom *grmu leži zec*. Naime, korupcija jeste zloupotreba službenog položaja zarad sticanja (protivpravne) lične koristi, ali korupcija je i – neefikasni sistem pravila i institucija, koje takve zloupotrebe omogućava i ne sankcioniše. Tako da je pitanje svih pitanja – kako uspostaviti i održavati sistem kvalitetnog upravljanja nacionalnim resursima i pravne sigurnosti. A svi međunarodni i EU standardi nude samo (manje ili više precizne) smjernice kako izgraditi takav sistem. Koji će na kraju – uvijek biti uslovljen modelom političke kulture i prakse samog društva. Dovoljno je da neko uporedi razlike između članica EU, recimo Švedske i Bugarske (bez želje da doprinosim ukorijenjenim predrasudama, tj. idealizovanju jedne i nipodaštavanju druge zemlje), pa da uvidi koliko razlika postoji i unutar tog bloka.

Politička volja za suprostavljanjem sistemskim zlupotrebama ili nefunkcionalnostima - jeste neophodan preduslov. Isto kao što je i kreiranje (što je više moguće) jednostavnog sistema pravila i kontrole, i posebno - transparentnosti rada državnih organa i službenika. Ovo posljednje je izuzetno bitno, jer samo ako imamo dostupne informacije o radu državnih organa – možemo procijeniti kvalitet njihovog rada.

Za kraj, zbog ograničenosti prostora, osvrnuću se na samo jedan, veoma zanimljiv dio iz komentara, a vezan je za babu jednog od učesnika. Naime, upravo taj osjećaj **da se nešto ne treba/smije raditi, jer jednostavno nije u redu** je upravo onaj društveni vrijednosni refleks koji se kod nas zagubio u prethodnim decenijama ratova i tranzicija. Stvari koje se ne mogu

regulisati zakonima, već se nameću od strane društvenog okruženja, kao dominantni i poželjan način ponašanja. I dok tragamo za odgovarajućim pravnim, institucionalnim i kadrovskim rješenjima za uspostavljanje pravednog sistema upravljanja nacionalnim resursima i garantovanja pravne sigurnosti – paralelno ćemo morati da pronađemo nove ili prevrednujemo stare vrijednosti poštenja, solidarnosti i međusobnog povjerenja, jer samo u takvom ambijentu moguće je graditi i održavati kvalitetne sisteme javne uprave i servisa, kao i društvo odgovornih građana. Jer – niti jedan od naših aktuelnih problema nije „pao s Marsa“, već je u uzročno-posljedičnoj vezi sa opštim stanjem u društvu.

Boris Ristović